

Zenový buddhizmus v Európe a na Slovensku

Taisen Dešimaru, Sandó Kaisen a Palo Rozložník

ZUZANA KUBOVČÁKOVÁ

¹ Chadwick 1999, s. 252.

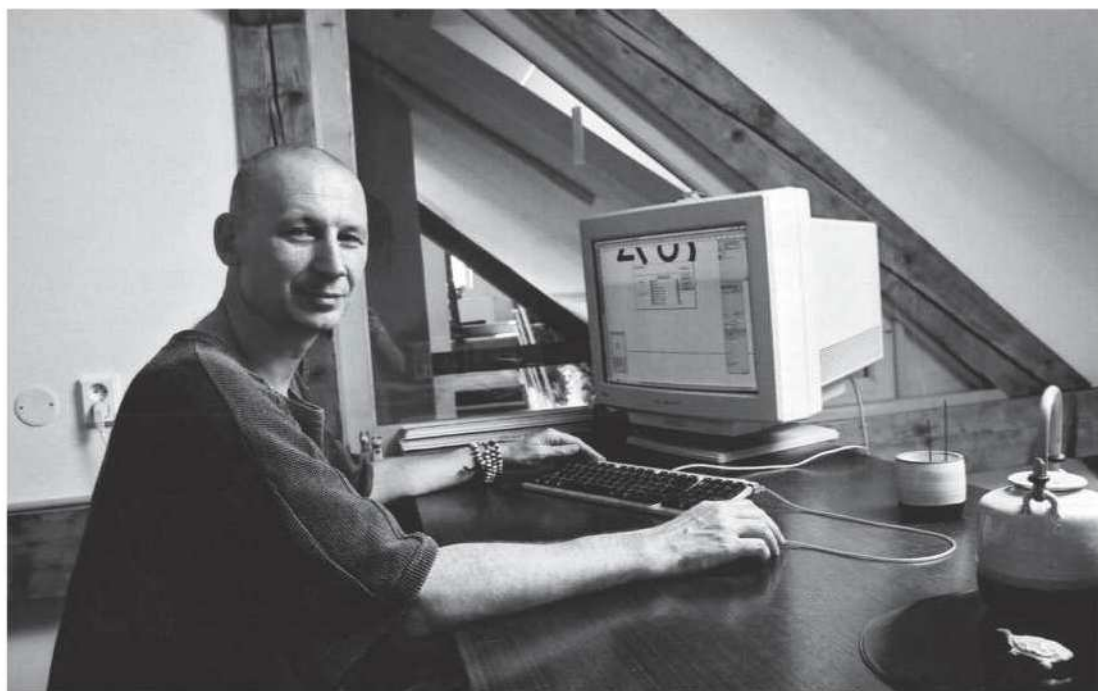
² Za mnohé cenné rady, za vedenie a za pomoc ďakujem Ľubici Hamarovej a Robertovi Slapníčkovi.

Zakladanie buddhizmu v novej krajine je ako pridržovať rastlinu pri kameni a čakať, kým sa zakorení.¹

Tento text je venovaný počiatkom zenového buddhizmu v Európe a na Slovensku prostredníctvom postáv, ktoré s jeho raným vývojom spájame. Zároveň je však venovaný akademickému maliarovi, grafikovi, dizajnérovi a pedagógovi Pavlovi Rozložníkovi, prvému zenovému mníchovi školy Sótó v bývalom Československu, zosnulému v októbri 2018. Palo bol ordinovaný v línii majstra Kaisena a jeho učiteľa majstra Taisena Dešimarua a ako Kaisenov splno-

mocnenc sa zaslúžil o prvé zenové misie v Čechách a na Slovensku. Cieľom týchto riadkov je venovať Palovi spomienku, predstaviť mnohé jeho aktivity, ktorým bol počas svojho života oddaný, a zasadiť jeho pôsobenie v zenovej buddhistickej komunite do kontextu jeho učiteľov a predchodcov, majstra Kaisena a majstra Dešimarua, ktorí sa zaslúžili o rozšírenie zenového učenia školy Sótó v Európe.²

Pavol Rozložník v ateliéri IQ Design Studia, 90. roky. (Foto: archív Ľubice Hamarovej)

Pavol Rozložník sa narodil 13. septembra 1957 a zomrel 11. októbra 2018. Zomrel v deň *seššinu* 接心, niekoľkodňového intenzívneho meditačného stretnutia, ktoré bolo naplánované mesiace dopredu. V zene – rovnako ako v japonskom buddhizme vôbec – sa hovorí, že je veľkým darom a požehnaním zomrieť v meditácii alebo v čase meditačného stretnutia.³ Palo naposledy vydýchol o 17. hodine, kedy sa *seššin* oficiálne začal. Celý *seššin* bol potom venovaný Palovi a mnohým srdečným, úprimným a úsmevným spomienkam na neho.

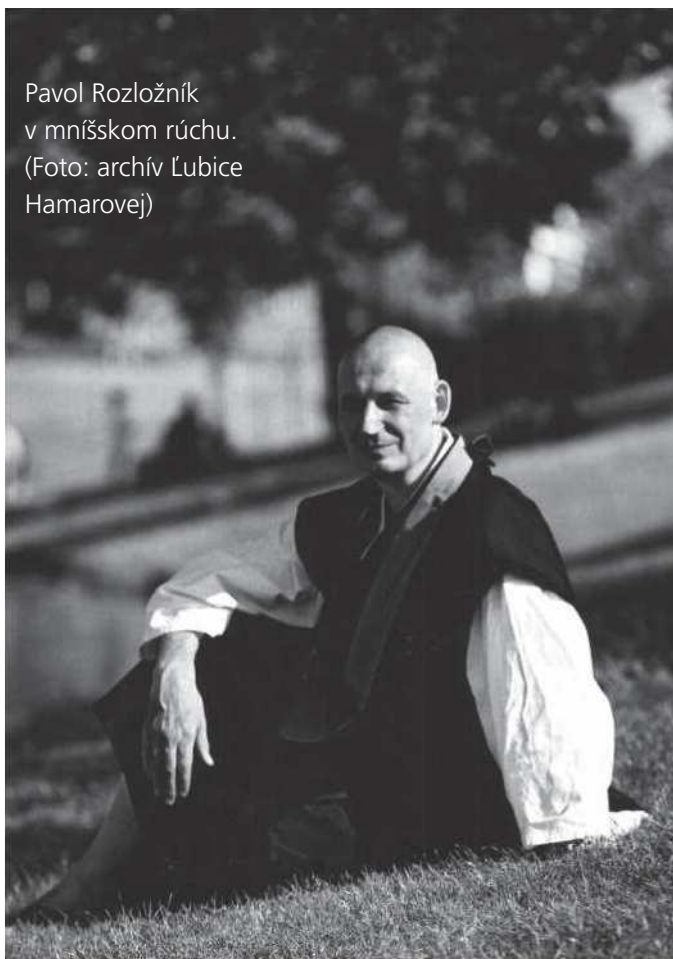
Palo

*Nepremárnite žiadnu chvíľu. Ryba na Vás búcha. Do kedy ešte chcete zomierať?*⁴

Palo bol môj učiteľ a vôbec prvý človek, ktorého som stretla, ktorý poznal *zen* 禪. Vedel o ňom pekne hovoriť, ako o všetkom, čo mu bolo blízke, jednoducho, ľudsky a od srdca. Vedel o ňom veľa z kníh, pretože Palo zbožňoval knihy – a to nielen knihy o zene – ale najmä ho vedel žiť a odovzdávať svojim príkladom, príkladom niekedy tvrdého a niekedy súciteľného majstra.

Japonský zenový majster Dógen 道元 (1200–1253), významný učiteľ, mysliteľ a filozof,⁵ zakladateľ školy Sótó 曹洞, sa preslávil ako autor mnohozväzkového diela s názvom *Šóbó genzó* 正法眼藏, v preklade *Pokladnica pravého oka dharmy*. V jednom z textov *Šóbó genzó*, vo zväzku „Cyprus“ (jap. *Hakudžuši* 栢樹子), Dógen hovorí o sústavných pochybeniach zenových majstrov aj študentov, o „neustálej chybe za chybou“ (jap. *šóšaku džušaku* 將錯就錯), ktorá definuje ich bytie a tvorí ich život.⁶ Napriek tomu však „prijímajú prázdnotu a dotýkajú sa ozveny“ (jap. *šóko sekkjó* 承虚接響), aby „boli takými, akí sú“ (jap. *gojaku njoze* 吾亦如是). Kawamura vo svojom komentári k Dógenovmu textu dodáva, že cieľom je „preniknúť do jednoty všetkých dhariem“ (jap. *ippó gúdžin* 一法究盡).⁷ Majster Šunrjú Suzuki 鈴木俊龍⁸ (1904–1971) toto Dógenovo spojenie o neustálych chybách interpretuje slovami „nasledovať chybu chybou“ a dopĺňa, že „život zenového majstra môže byť popísaný ako roky chyby za chybou. Čo znamená presne toľko rokov sústredenej snahy.“⁹ Život nasledovníka zenu je teda, povedané slovami majstrov, kontinuálnou chybou, dotýkaním sa prázdnoty a sústredenou snahou byť sám sebou v spojení

Pavol Rozložník
v mníšskom rúchu.
(Foto: archív Ľubice
Hamarovej)

s jednotou všetkých dhariem. A takto nejak som Pala aj vnímala, nevedomky samozrejme; o jeho súkromí či živote som toho veľa nevedela, ale chápala som, že to, čomu nás učí, nás učí zo svojej vlastnej podstaty a zo svojej vlastnej skúsenosti, pretože to má zažitú. O buddhizme ani jeho učení o štyroch vznešených pravdách (jap. *šitai* 四諦 alebo *šišótai* 四聖諦),¹⁰ o strasti a utrpení (s. *duḥkha*, jap. *ku* 苦) som v tej dobe nevedela vôbec nič, ale vedela som, že Palove znalosti a poznanie vyplývajú z jeho vlastných zážitkov a odvahy pozrieť sa na seba takého, aký je. Aj preto vedel byť tvrdý a aj preto vedel byť súciteľný.

Izba č. 219

*Tá istá sivá tapeta
čo pamätám si od leta
a suché kvety ešte z jari
tie isté mená v kalendári
a v izbe sedia priatelia
čo o postel' sa podelia
on Smútok
ona Samota
a ťažko niekto rozmotá
čo robia v mojej posteli
keď o nájom sa nedelím.*¹¹

³ Hori 1962, s. 222–242.

⁴ Výrok P. Rozložníka ze zenového stretnutia *seššin* poriadaného v júli 2018.

⁵ K otázke uvádzania Dógena ako filozofa viď moju poznámku v Kubovčáková 2018a.

⁶ Kawamura 1995, s. 439–440.

⁷ Ibid., s. 439.

⁸ Poradie mien japonských majstrov bolo v západnom svete zmenené, a preto v tomto texte všetkých japonských majstrov označujem v zaužívanom európskom/západnom poradí meno-priezvisko (napr. Šunrjú Suzuki). Japonské verzie ich mien písané v znakoch však ponechávam v japonskom poradí, teda najprv píšem priezvisko a až potom vlastné meno (Suzuki Šunrjú).

⁹ Suzuki 2011, s. 23.

¹⁰ Buswell – Lopez 2014, s. 304 síce uvádzajú výslovnosť *šišódai*, avšak prikláňam sa k výslovnosti prepísanej v japonskom *Velkom slovníku buddhistických pojmov* (*Bukkjógo daidžiten* 仏教語大辞典), viď Nakamura 1981, s. 523, 526.

¹¹ Verše P. Rozložníka ze zenového stretnutia *seššin* poriadaného v Senci vo februári 1996.

¹² Vitek – Kopřiva 2012, s. 14

¹³ Zenoví mníši sa všeobecne označujú pojmom *unsui* 雲水, ktoré je spojením znakov „oblak“ a „voda“. Tieto znaky odkazujú najmä na život potulných mníchov, ktorí plynie voľne ako oblaky a tečie bez zábrán ako voda. Šinmuru 2018, s. 305d. Oficiálny preklad Palovho mena, ktorý dostal od majstra Kaisena, neodpovedá prekladu a syntaxi klasickej čínštiny („Oblačná jemnosť“). Dôvod je zrejme ten, že len málo súčasných západných učiteľov ju ovláda. Majstri majú k dispozícii knihu mien, v ktorej sú zapísané čítania a významy klasickej znakov, na základe ktorých vyberajú takú kombináciu, ktorá podľa nich čo najlepšie odpovedá charakteru ordinovaného novica či mnícha.

¹⁴ Tu je treba poukázať na dôležitý primárny rozdiel medzi buddhizmom v krajinách východnej Ázie a na západe. Kým v Ázii je buddhizmus tradícia, ktorá je sústredená v kláštorech a život mníchov a mnišok sa odohráva v prvom rade v kláštornej priestore, v západnom svete, kde je kláštorň výcvik prirodzene obmedzený, je buddhizmus najmä laické hnutie. Viac viď Kraft 1988 alebo Tworkov 1994.

¹⁵ *Zazen* 坐禪 je doslova „meditácia v sede.“ Je to staroveká prax, ktorá sa vracia naspäť k historickému Buddhovi Šákjamunimu (asi 480–400 p.n.l.) a Bódhidharmovi, legendárnemu zakladateľovi zenu, ktorého pôsobenie dejiny umiestňujú medzi druhou polovicou 5. a prvou polovicou 6. storočia. *Zazen* predstavuje – aj kvôli tejto asociácii – základnú praktiku čínskych chanových a japonských zenových škôl. Buswell – Lopez 2014, s. 1062.

¹⁶ Deshimaru – Coupey 2016, s. 54.

¹⁷ Reštaurácia Meidži (jap. *Meidži ishin* 明治維新) bola formálnym prinavrátením politickej moci do rúk cisára po siedmich storočiach spravovania krajiny samurajskou vojskou vstvou *busi* (武士), ktorá nastolila šógunát (jap. *bakufu* 幕府), resp. po necelých troch storočiach vlády Tokugawského šógunátu (1600–1868). V širšom kontexte išlo o ďalekosiahle politické, spoločenské a ekonomické zmeny poslednej tretiny 19. storočia, ktorých výsledkom bola transformácia feudálneho Japonska na moderný a jednotný štát po vzore západných mocností. Cisár Mucuhito 睦仁 formálne zahájil éru Meidži, v preklade „Osvietenú vládu“. *Kodansha Encyclopedia of Japan*, Vol. 5, 155–160.

Zľava Richard Baker, Taisen Dešimaru a Kazuaki Tanahashi, neskoré 70. roky. (Foto: Zen and Karma)

Palo absolvoval štúdium grafického dizajnu na bratislavskej VŠVU, kde v rokoch 1990–1992 pôsobil aj ako pedagóg. V roku 1989 založil IQ Design Studio, vôbec prvé, a teda najstaršie grafické štúdio na Slovensku. Zameriaval sa najmä na tvorbu značiek a *corporate identity*, navrhoval titulky kníh a časopisov, plagáty k umeleckým podujatiam či propagačným udalostiam, a venoval sa tiež kresbe a maľbe. Je autorom či spoluautorom značiek a manuálov *corporate identity* pre Všeobecnú zdravotnú poisťovňu, Slovenskú sporiteľňu, Bratislavu-Staré Mesto, Rádio Okey či Telekom, a tiež napr. autorom plagátov Slovenského národného divadla. Niektorí si možno budú pamätať na jednu z prvých – veľmi pôsobivých a úspešných – reklám na Škodu Favorit, IQ + ♥ = Škoda. Tak to bola Palova reklama, teda Palova tvorba. Jednoduchá a úplná.

Palo sa v roku 2005 stal spolujateľom a kreatívnou silou spoločnosti Komunikácia, pre ktorú vytvoril špeciálne spoločenské hry, arteterapeutické mandaly emócií, vlastností a správania Mandalive, kde tiež viedol kurzy o kaligrafii. Je autorom *Corporate Mandala*, nástroja na podporu biznisu a tímovej spolupráce, s ktorou v roku 2013 získal prestížnu dizajnovú cenu *Silver A' Design Award* v kategórii „Vzdelávanie a tréning.“ Od roku 2006 viedol Katedru vizuálnej komunikácie na Fakulte umení Technickej univerzity v Košiciach, svojom rodisku, kam sa veľmi rád vracal učiť a stretávať s priateľmi. Pre bratislavskú Fakultu architektúry Slovenskej technickej univerzity napísal v roku 2011 publikáciu s názvom *Akademické písanie pre doktorských študentov na Fakulte architektúry*, v ktorej zhrnul svoje poznatky a skúsenosti z oblasti praktického dizajnu v kombinácii s akademickou tvorbou. Jeho snahou bolo písať o vizuálnej komunikácii populárne, predstaviť a priblížiť prácu grafika a dizajnéra laickému publiku. Na Katedre architektúry Slovenskej

technickej univerzity v Bratislave obhájil v roku 2016 titul ArtD. s prácou s názvom *Dizajn vizuálnej komunikácie kultúrnej inštitúcie*, v ktorej sa opäť snažil predstaviť svoje „remeslo“ spôsobom, ktorým by komunikovalo jednoducho. Snažil sa ukázať a predostrieť prácu dizajnérov tak, aby bola uchopiteľná aj pre tých, ktorým je tento svet vzdialený. „Všetko je o tom, ako tá kniha s nami komunikuje,“ hovoril.¹²

Palo bol celý život zapálený pre Áziu, menovite pre Čínu a Japonsko, a jeho veľkou láskou bol zenový buddhizmus. Do Číny vycestoval niekoľkokrát, poznal veľké mestá aj malé zapadnuté chrámy a všade sa cítil ako doma. Ako grafik vedel veľa rozprávať o čínskom znakovom písme, ako zenový majster zase o čínskom *chane* alebo japonskom *zene*, o živote majstrov, ale aj o literatúre, čaji, básňach, maľbách a umení. V roku 1990 vycestoval úplne sám do zenového kláštora vo Francúzsku. Nasledujúce leto, v júli 1991, sa na Slovensku konal prvý seššin, na ktorom bol Palo ordinovaný za novica v ceremónii nazývanej *džukai* 受戒 podľa tradície japonskej zenovej školy Sótó, prvý na Slovensku a vtedy aj v Čechách. Palove meno novica-bódhisattvu bolo Kumodžu 雲柔, „Oblak jemnosti“.¹³ Vysvätenie za mnícha prijal Palo 8. júla 1993 z rúk svojho majstra Sandó Kaisena.¹⁴ Palove mnišské meno bolo Seišó 濟生, v preklade „Kázeň rieky“. Jeho majster, Sandó Kaisen Krystaszek, ho poveril vedením zenovej misie, čím sa začali písať dejiny zenu v Čechách a na Slovensku. Po rozdelení Československa v roku 1993 Kaisen pôvodnú „Palovu“ misiu rozdelil. Jej vedením v Čechách bol poverený Robert Slapnička, Palov blízky priateľ, zenový súputník a tramp, a Palo mal na starosti šírenie zenu na Slovensku.

Dešimaru

*Prebudenie nie je dôležité. Zazen¹⁵ je dôležitejšie.*¹⁶

Zen prišiel do Európy v roku 1967 s majstrom menom Taisen Dešimaru 弟子丸泰仙, ktorý z Japonska pricestoval do Francúzska vlakom naprieč Transsibírskou magistrálou. Taisen Dešimaru (1914–1982), vlastným menom Dešimaru Jasuo, sa narodil 29. novembra 1914 na ostrove Kjúšú na juhu Japonska, do starej samurajskej rodiny. Bol to práve jeho starý otec, pred reštauráciou Meidži (1868)¹⁷ patriaci do spoločenskej vrstvy samurajov, ktorý ho vychovával. Dešimaruov otec

si prial, aby sa z jeho syna stal moderný človek a obchodník. Jeho matka bola naopak oddanou nasledovníčkou Pravej škole Čistej zeme (Džódo šinšú 浄土真宗), ktorá uctieva buddhu Amidu prostredníctvom modlitieb-invokácií k Amidovi zvaných *nenbucu* 念佛.¹⁸ Dešimaruova matka chcela, aby sa syn modlieval spolu s ňou, vždy ráno a večer. Mal spojiť ruky v modlitbe a spolu s ňou spievať Amidovo meno. „Vždy, keď bola moja mama hlboko koncentrovaná [na modlitbu], utiekol som a vrátil som sa, akurát keď mala končiť.“¹⁹ Dešimaruove celoživotné kroky sa, rovnako ako jeho detstvo pod vplyvom odlišných prání jeho otca a matky, pohybovali medzi svetom obchodu a svetom buddhov.

Vysokoškolské štúdiá absolvoval Taisen Dešimaru na Jokohamskej univerzite, kde študoval ekonómiu. Počas štúdií začal navštevovať miestny protestantský kostol – údajne aby sa priučil angličtine –, kde mu pastorova dcéra dávala hodiny angličtiny a kresťanstva. Dešimaru vtedy pochopil, že kresťanstvo a amidizmus sú si v niečom podobné. Tiež si však uvedomil, že sú v zásadných bodoch odlišné.²⁰ Z protestantského prostredia Jokohamy sa Dešimaru presunul do Kamakury, pobrežného mesta na juhozápad od Tokia, ktoré bolo v 13. storočí útočiskom čínskych chanových mníchov, ktorí tu pod patronátom rodu Hódžó 北条 zakladali jedny z prvých zenových chrámov školy Rinzaï 臨濟 v Japonsku. V chráme Engakudži 円覚寺, v ktorom mimochodom praktikoval aj D. T. Suzuki,²¹ absolvoval Dešimaru svoj prvý *seššin*, ktorý o veľa rokov neskôr popísal nasledovne:

Vstávali sme o druhej hodine po polnoci a sedeli zazen do šiestej ráno. V noci sme nespali. Zazen sa sedel vonku, s komármi. A potom tam bol kjósaku,²² od ktorého som dostával údery od rána do večera, až som z toho mal celé telo červené. Prešlo päť dní. Bol som trpezlivý. Ale potom, na šiesty deň, kjósaku – ktorý musel byť ospalý ako všetci ostatní – ma udrel, lenže nie po pleciah, ale po hlave. Nahneval som sa, vyskočil som a vrátil som mu to. Bili sme sa.

²² *Kjósaku* 警策 je japonské slovo označujúce úzku drevenú tyč dlhú cca 80–90 cm, ktorá je určená na naprávanie pozície v *zazene*, a tiež na prípadné preberanie a prebudenie zo spavého *zazenu* úderom na plecia. *Kjósaku* je jednak označenie daného predmetu, ale aj funkcie osoby, ktorá je touto zodpovednosťou poverená. Rovnaký princíp platí aj pre ostatné funkcie v zenových chrámoch, napr. malý zvonček *inkin* 引磬, „drevená ryba“ *mokugjo* 木魚, budiček *šinrjó* 侵凌 a podobne, ktoré označujú aj dané predmety,

V chrámoch školy Rinzaï, kde každý sedí tvárou k sebe, všetci ten súboj videli. Všetci vyskočili zo zazenu, aby ma zastavili. Ale ja som bol v tom čase majster v zaobchádzaní s mečom a nerobilo mi problém sa ubrániť. Toto samozrejme nemalo nič spoločné s náboženstvom, bolo to čisté násilie. Ale ja som toho mal dosť, takže som sa vybral za majstrom – ktorý spal vo svojej izbe – zobudil som ho a povedal som mu, že chcem odísť, že viac nechcem sedieť zazen. Povedal som mu, čo sa práve stalo a on sa smial. ‚V histórii zenu,‘ povedal majster, ‚si len ty napadol [toho, ktorý dáva] kjósaku.‘²³

Po tejto skúsenosti v chráme školy Rinzaï sa Dešimaru vybral za majstrom školy Sótó menom Kódó Sawaki 沢木興道 (1880–1965), ktorý mal v tej dobe na starosti výcvik mníchov v meditačnej sále *dódžó* 道場 v chráme Sódžidži 総持寺 v dnešnej Jokohame. Majster Sawaki bol významnou postavou školy Sótó, veľkým učencom a znalcom diela Šóbó genzô majstra Dógena. Do dejín japonského zenu sa zapísal ako majster, ktorý jednak priblížil zen obyčajným ľuďom, tiež však vyučoval na Komazawskej univerzite 駒澤大学, hlavnej univerzite školy Sótó, ktorá pripravovala budúcich zenových mníchov na ich povolanie. K prvému stretnutiu Dešimaru a majstra Sawakiho došlo v roku 1935 a napriek Dešimaruovmu odhodlaniu ho majster Sawaki od zenu odhovára. Snažil sa mu vysvetliť, že *zazen* je nepríjemný a bolestivý a doporučil mu, aby recitoval *nenbucu*, pretože to je jednoduchšie.²⁴ Majster Sawaki však Dešimaru neodmietol úplne. Prijal ho za svojho žiaka a podporoval ho v tom, aby praktikoval *zazen*, ale nedoporučoval mu, aby opustil laický život a stal sa mníchom.²⁵ Dešimaruovi v tej dobe neostávalo iné, než svojho učiteľa poslúchnuť, a tak sa stal obchodníkom. Veľa rokov pôsobil v samotnom Japonsku, a tiež ako obchodný zástupca firmy Micubiši v Indonézii. Po Dešimaruovej 30ročnej praxi laika a vďaka jeho nezlomnej vytrvalosti ho majster Sawaki napokon v roku 1965, tesne pred svojou smrťou,

ale aj funkcie či zodpovednosti spojené s ich užívaním a vykonávaním.

²³ Dešimaru – Coupey 2016, s. 99–100.

²⁴ *Ibid.*, s. 100.

²⁵ *Association Zen Internationale: Master Taisen Deshimaru and the Arrival of Zen in Europe* <https://www.zen-azi.org/en/book/master-taisen-deshimaru-and-the-arrival-of-zen-in-europe> [navštívené 28. 6. 2019].

Majster Dešimaru v zazene, neskoré 70. roky. (Foto: Zen and Karma)

¹⁸ Buddha Amida (jap. *Amida njojai* 阿彌陀如来) je japonské pomenovanie pre buddhu Amitábhu, ktorý je popisne tiež označovaný ako buddha Nekonečného svetla (jap. *Murjókóbutsu* 無量光佛). Amitábha (Amida) vládne v tzv. Západnom raji označovanom tiež ako Čistá zem (jap. *Džódo* 浄土), Raj blaženosti alebo Sukhávatí. Jedna z najrozšírejších postáv mahájánového buddhizmu vôbec, v Japonsku je Amida hlavným budhom tzv. amidistických škôl alebo škôl Čistej zeme. Texty týchto škôl spomínajú zásadný Amidov sľub, ktorým sa zaviazal, že všetky bytosti, ktoré sa naňho obrátia v myšlienkach alebo v modlitbe, počas života alebo v hodine smrti, privedie k znovuzrodeniu vo svojej Čistej zemi. Hlavnou praktikou škôl Čistej zeme bolo preto tzv. *nenbucu* 念佛, modlitba vyzývania Amidovho mena vyslovením formule *Namu Amida bucu* 南無阿彌陀佛. Vďaka jednoduchosti praxe aj učenia sa amidistické školy v Japonsku na prelome tisícročí rozšírili medzi široké vrstvy obyvateľstva a pomohli tak transformovať buddhistické učenie a školy, dovtedy záležitosť elitných skupín, na ľudové hnutie. Buswell – Lopez 2014, s. 34–35.

¹⁹ Dešimaru – Coupey 2016, s. 99.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Sharf 1995, s. 107–160.

Pétanque v kláštore vo Francúzsku. V strede Kaisen, vpravo Palo. (Foto: archív Ľubice Hamarovej)

²⁶ Deshimaru – Coupey 1979, s. xxiv; Kaisen 1992, s. 36.

²⁷ Ibid., s. xi, xxiv, xxviii.

²⁸ Deshimaru – Coupey 2016, s. 30.

²⁹ Kaisen 1992, s. 37. Osobná komunikácia s Kazuakim Tanahašim, august 2019.

³⁰ Kaisen 1992, s. 37.

³¹ Ibid., s. 32.

³² Deshimaru – Coupey 1979, opakovane.

³³ Buswell – Lopez 2014, s. 190, 296, 1029.

³⁴ Deshimaru – Coupey 1979, s. x.

vysvätil za mnícha v tzv. kláštornej ordinácii (*denkai* 伝戒) a udelil mu mníšske meno Mokudó Taisen 黙堂泰仙, v preklade „Sieň ticha, Pustovník pokoja“.²⁶ Dešimaru zároveň od majstra Sawakiho dostal aj najvyššie vysvätenie školy Sótó, tzv. *šihó* 嗣法, ktoré mu bolo neskôr potvrdené majstrom menom Reirin Jamada 山田靈林 (1889–1979), vtedajším prezidentom Komazawskej univerzity a predstaveným chrámu Eiheidži 永平寺.²⁷

*Mojou misiou počas týchto posledných desiatich rokov v Európe bolo uskutočniť výmenu medzi týmito dvoma civilizáciami.*²⁸

Po smrti svojho majstra sa Dešimaru vydal do Európy, takpovediac na vlastnú päsť. Do Paríža prišiel v roku 1967 na pozvanie francúzskych

makrobiotikov. Keď tam pricestoval, nevedel po francúzsky a nemal podporu ani oficiálne doporučenie školy Sótó. Jeho jediným majetkom bola len *zafu* 坐府 (meditačný vankúš), *kesa* 袈裟 (mníšsky šat) a zošit majstra Sawakiho s poznámkami k Dógenovmu *Šóbó genzó*.²⁹ Dešimaru sa ubytoval v miestnom makrobiotickom obchode, kde si na živobytie zarábal sprvu japonskými masážami *ší'acu* 指圧 a hodinami kaligrafie. Zen ako učenie alebo tradícia nebol vtedy v Európe príliš známy, skôr bol asociovaný s inými druhmi japonskej kultúry, s aranžovaním kvetov, čajovou ceremóniou alebo kaligrafiou.³⁰ Dešimaru však svoje aktivity smeroval k tomu, aby mohol so svojimi žiakmi sedávať *zazen* a učiť ich zen. Vzal si k srdcu napomenutie svojho učiteľa Kódóa Sawakiho, ktorý vravieval: „Praktikujte *zazen*, len *zazen*!“³¹ Dešimaru učil, prednášal, prekladal a publikoval základné informácie o zene, buddhizme a východnom myslení. Tak tiež veľa študoval európske myslenie, kresťanstvo a myšlienky európskych filozofov.³² Časom získaval žiakov a priaznivcov, s ktorými sedával *zazen* a *seššiny*, a ktorých rady sa postupne rozrastali.

Ako bolo spomenuté vyššie, v roku 1970 dostal Dešimaru od majstra Reirina Jamada opakovane ordináciu *šihó* 嗣法, tiež nazývanú *denbó* 傳法 alebo *inka* 印可.³³ Je to najvyššia možná mníšska ordinácia školy Sótó, vysvätenie za učiteľa *dharmy*, bez ktorej majster nemôže svätiť vlastných nasledovníkov, ktorí by sami boli dharmovými učiteľmi a mohli odovzdávať ďalej učenie zenu. Táto ordinácia umožňovala Dešimaruovi menovať a ordinovať vlastných žiakov a byť tak majstrom vlastnej línie zenových učiteľov. Majster Jamada Dešimaruovi tiež udelil titul *kaikjó sókan* 開教総監, ktorý označoval jeho oficiálnu pozíciu medzinárodného splnomocnenca pre šírenie zenového učenia v Európe, a Dešimaruov život a aktivity v Európe prirovnal k pôsobeniu Bódhidharmu, legendárneho zakladateľa zenu, v Číne.³⁴

Dešimaru postupne vybudoval *dóždžó* v Paríži a cestoval učiť a prednášať nielen po Francúzsku, ale aj v Holandsku, Taliansku a Švajčiarsku. V roku 1970 založil *Európsku zenovú asociáciu*, ktorá sa neskôr premenovala na *Medzinárodnú zenovú asociáciu (Association Zen Internationale)*. Dešimaru šiel však vo svojej snahe odovzdávania zenového učenia Európanom ešte ďalej, keď sa približne s 80 svojimi žiakmi vydal do Japonska, do chrámu Teišódži 貞祥寺 v prefektúre Nagano, aby jeho francúzski žiaci videli a spoznali japonskú zenovú prax v mieste jej

pôvodu. Dešimaruovou snahou bolo prepojiť – alebo aspoň priblížiť – západný zen, konkrétne jeho európsku a americkú líniu, v záujme čoho vycestoval v roku 1979 do Kalifornie, aby sa tam stretol s japonským majstrom menom Hakujú Taizan Maezumi 博雄大山前角 (1931–1995), zakladateľom Zenového centra v Los Angeles, a Richardom Bakerom, nasledovníkom majstra Šunrjúa Suzukihio a druhým predstaveným Sanfranciscského zenového centra, ktorí stáli v čele dvoch vtedy najsilnejších zenových centier v Spojených štátoch amerických.³⁵ Posledným veľkým krokom majstra Dešimaruua bolo vybudovanie kláštora podľa vzoru japonského Eiheidži. Do La Gendronnière, ktoré vzniklo v roku 1979 pri meste Blois, mienil Dešimaru priviesť japonských učiteľov, aby tu odovzdávali zenové učenie európskym žiakom. Dešimaru však v roku 1981 ochorel a nasledujúceho roku sa vrátil do Japonska. Zomrel v Tokiu 30. apríla 1982 a pochovaný je v už spomínanom chráme Teišódži v prefektúre Nagano.

*Koncentrujte sa! Posledné okamžiky zazenu sú najdôležitejšie. Keď už nemáte trpezlivosť, buďte trpezliví. Potom bude vaša koncentrácia hlbšia.*³⁶

Majstrovi Taisenovi Dešimaruovi sa v priebehu jeho pätnásťročného pôsobenia vo Francúzsku podarilo položiť základy zenu v Európe, vybudovať zenový kláštor a založiť *Medzinárodnú zenovú asociáciu*, ku ktorej sa dnes hlási viac ako tridsať zenových centier nielen v samotnom Francúzsku, ale aj v Taliansku, Španielsku, Belgicku, Nemecku a Švajčiarsku. Dešimaru, než sa pred smrťou vrátil do Japonska, však nemenoval žiadneho zo svojich žiakov svojim oficiálnym nástupcom, ani žiadneho nevysvätil ordináciou *šihó*.³⁷ Traja jeho žiaci však po jeho smrti podnikli ďalšiu cestu do Japonska, kde boli ordinovaní za dharmových učiteľov vtedajším predstaveným kláštora Eiheidži, majstrom Rempóom Niwom 丹羽廉芳 (1905–1993). Jóko Orimo, prekladateľka Dógenovho *Šóbó genzó* do francúzštiny, o Dešimaruovi hovorí, že je „nespochybniteľnou skutočnosťou,“ že prítomnosť zenu v dnešnej Európe je „vďaka Dešimaruovi osobne, nie vďaka žiadnej inštitúcii“.³⁸

Kaisen

*V celom vesmíre sa všetko mení. Ak to je tak, môžem sa zmeniť aj ja, môžem zmeniť svoje zlé skutky na dobré, svoje nešťastie na šťastie.*³⁹

Majster Sandó Kaisen, vlastným menom Alain Krystaszek, sa narodil 18. mája 1952 vo francúzskom Nyone. Vo veku ôsmich rokov však odišiel spolu s rodinou do Poľska, odkiaľ pochádzal jeho otec. Kaisenovým prvým duchovným učiteľom bol biskup v meste Wroclaw, ktorému ministroval. Neskôr sa venoval katolicizmu i kalvinizmu, ale ako sám hovoril, náboženstvo pre neho bolo vždy viac o stretnutí s ľuďmi než s ideami.⁴⁰ V mladosti sa Kaisen tiež začal venovať bojovým umeniam, ktorým sa učil od rôznych učiteľov. Za týmto svojim snom vycestoval sám v roku 1972 do Číny, kde stretol čínskeho taoistického majstra menom Xuda. V jeho chráme v blízkosti komplexu Shaolinsi 少林寺 sa potom Kaisen učil nielen bojové umenia, ale aj tradičnú čínsku medicínu. Po ročnom pobyte v Číne sa Kaisen vrátil opäť do Francúzska, kde potom vyučoval bojové umenia, akupunktúru, japonskú masáž *ší'acu* a fyzioterapiu.

Kaisen sa s majstrom Dešimaruom stretol po prvýkrát už v roku 1968, avšak vtedy sa od neho kvôli svojmu vnútornému rozporu medzi budhizmom a kresťanstvom zase načas odlúčil. K ich druhému stretnutiu došlo v roku 1975, už po Kaisenovom pobyte v Číne, po ktorom Kaisen pri svojom majstrovi zotrval až do jeho návratu do Japonska v roku 1982. Kaisen bol majstrom Dešimaruom vysvätený za mnícha v roku 1979 a misionárom sa údajne stal na vlastnú žiadosť, „aby vrátil bojovým umeniam ich pôvodný základ, ktorým je *zazen*“.⁴¹ Dnes vedie kláštor Žiariaceho štítu (Pic Lumineux) v obci Larzac vo Francúzsku, ďalej praktikuje *zazen* a kaligrafiu.

³⁵ Deshimaru – Coupey 2016, obrazová príloha. Viac k americkému zenu školy Sótó vid' Kubovčáková 2018b, s. 42–46.

³⁶ Deshimaru – Coupey 2016, s. 67.

³⁷ Ibid., s. xvi.

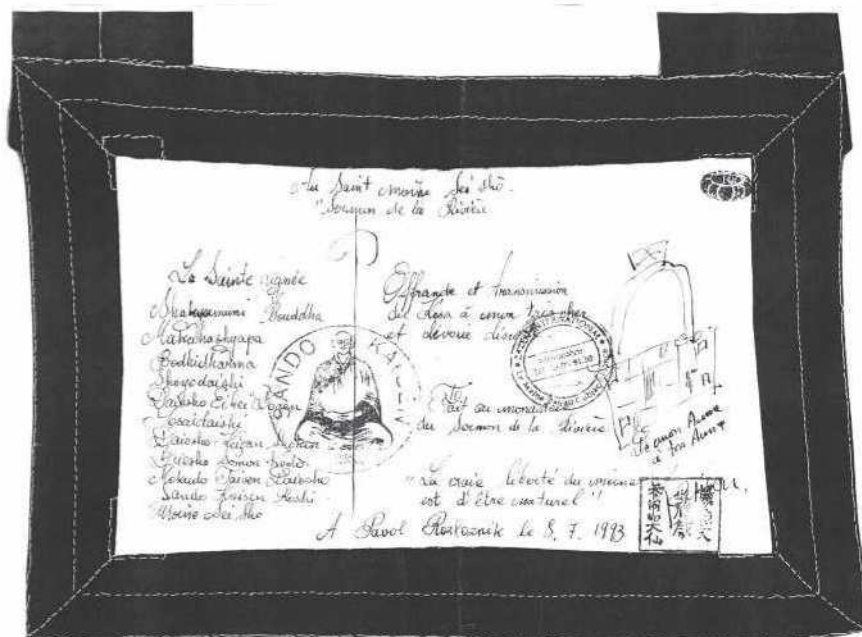
³⁸ Ibid.

³⁹ *Tridsaťšesť otázok súčasného sveta* 1996, s. 17.

⁴⁰ *Zenkaisen: Sandó Kaisen – životopis*, <https://www.zenkaisen.cz/sando-kaisen/zivotopis/> [navštíveno 29. 6. 2019].

⁴¹ Kaisen 1992, s. 11.

Rakusu – súčasť mníšskeho odevu Pala Rozložníka z vnútornej strany. (Foto: archív Ľubice Hamarovej)

Kaisen vďaka svojmu stredo európskemu pôvodu založil tiež zenové centrá v Poľsku, Čechách, Slovensku, na Ukrajine a v Rusku. Jeho sanghy organizujú Kaisenove prednášky, vydávajú knihy a CD, a v minulosti tiež usporadúvali konferencie a vystúpenia majstra Kaisena v rozhlase a televízii, ako aj stretnutia s osobnosťami miestneho kultúrneho a politického života.

*Vzťah medzi učiteľom a žiakom je veľmi dôležitý, rovnako ako medzi učiteľom sochárom a jeho žiakom. Nemožno sa stať dobrým sochárom iba navštevovaním múzeí. Cieľom umenia nemá byť to, aby sme sa naučili umeniu. Úlohou umelca učiteľa je naučiť žiaka, aby sa zbavil prekážok vo svojom vnútri, aby umožnil svojej skutočnej tvorivosti prejavíť sa, aby bezprostredne a slobodne vyjadril svetlo, ktoré je v ňom. Zvyšok umenia, jeho vonkajšia stránka, je iba normálnym sebazpoznávaním. Ale to nie je to podstatné. V skutočnosti každý nosí v sebe to najvznešenejšie umenie. Úlohou majstra je naučiť žiaka ako umožniť tomuto umeniu prejavíť sa.*⁴²

Takéto zodpovednosti pripadli aj Palovi Rozložníkovi, ktorému dal Kaisen za úlohu viesť prvú zenovú misiu v Čechách a na Slovensku. Kaisen na začiatku 90. rokov dokonca zvažoval, že sa sám presťahuje a usadí v Bratislave, aby mohol šíriť zen na Slovensku a v Poľsku.⁴³ Ako sám napísal: „Pri pohľadu na východ jsem se dnes zastavil tam, kde mě očekává několi žáků. Když jsem putoval kolem Dunaje u Bratislavy, rozhodl jsem se, že se tam usadím a přinesu tam Zákon“.⁴⁴ Tento plán sa síce neuskutočnil, Kaisenove aktivity v oblasti šírenia zenu boli napriek tomu značné. Len v priebehu 90. rokov mu v českom a slovenskom preklade vyšli štyri knihy na tému zenu, učenia, bojových umení, básní a aktuálnych spoločenských otázok. Za tie tri knihy, ktoré Kaisenovi vyšli v slovenskom preklade a ktoré sú mi k dispozícii, bol v mnohom zodpovedný Palo, buď ako dizajnér a grafik alebo ako zodpovedný redaktor či vydavateľ. Ku knihe *Zazen Satori*, ktorú tvoria Kaisenove zápisky o zene, jeho počiatkoch a učení, o zenovej pozícii, dýchaní a modlitbách, Palo navrhol obálku, dizajn a rozloženie knihy.⁴⁵ Taktiež útlu publikáciu s názvom *Tridsaťšesť otázok súčasného sveta*, v ktorej sa rôzne osobnosti slovenského kultúrneho, náboženského, spoločenského či politického života, spolu s majstrom Kaisenom, vyjadrujú k aktuálnym spoloč-

ským, ekologickým, náboženským či ontologickým záležitostiam, graficky upravil a dizajnovy navrhol Palo.⁴⁶ A do tretice bol Palo zodpovedným redaktorom, grafikom a dizajnérom zbierky Kaisenových veršov – knihy, ktorú možno čítať z oboch strán – s názvom *Verše bláznivého mnícha* alebo *Poklady ducha*.⁴⁷

*Na cestě neexistuje žádné předtím a potom. Tady a teď vytváří budoucnost. Naše přítomná praxe ovlivňuje naši příští praxi a život. Pokud vytvoříme mysl, připoutanou ke slávě nebo síle, tato mysl vytvoří v budoucnu další připoutanost. Cílem je odstanit připoutanost. Je zbytečné myslet na to vědomě, stačí následovat učení skutečného mistra, a připoutanost přirozeně zmizí. I připoutanost k myšlence nepřipoutanosti je zdrojem připoutanosti.*⁴⁸

Palo

*Ticho je biele a čas je kvapkajúca voda
Prečo sa vlaky naháňajú okolo keď iba na mieste
možno niekam dôjsť
Vyšlo slnko a hlavy Buddhov padajú
Nad zamrznutú hladinu vyskočila ryba.*⁴⁹

Palo sa veľmi zaoberal otázkou poslania človeka, otázkou jeho významu, existencie a identity. Mal veľmi rád svojich priateľov a vždy sa úprimne zaujímal o to, ako sa majú. Pamätal si ich príbehy a osudy, a vedel nadviazať na staré rozhovory aj po rokoch. A počúval. Počúval moje odpovede, trpezlivo čakal, kým som mu popísala, čo mám nové alebo staré, ako to prežívam a ako sa v tejto situácii cítim. Otázky osobného života a prežívania pre Pala presahovali do jeho povolania grafika a dizajnéra, kde bola otázka a tvorba identity jeho úlohou. V rozhovore pre *Denník N* povedal, že „problémom je, že ani my sami nemáme jasno, kým sme, a kým by sme chceli byť. [...] Hľadanie a uvedomovanie si identity je neustály proces.“⁵⁰ Nakolko identita a poslanie jednotlivca je zároveň kľúčovou otázkou v zene, pre Pala sa jeho profesný a osobný život, jeho práca a záujmy dopĺňali; boli jedným celkom.

Palo tiež veril tomu, že „každý dizajnér ponúka službu,“⁵¹ čo je veľmi podobné službe *samu* 作務 v zenovej kláštornej praxi, ktorá sama o sebe je meditácia prácou.⁵² Dešimaru považuje *samu*, prácu v kláštore, za rovnako dôležitú ako *zazen* samotný. Pre neho je *zazen*

⁴² *Tridsaťšesť otázok súčasného sveta* 1996, s. 64.

⁴³ Kaisen 1992, s. 10.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 195. Pod slovom „zákon“ sa v buddhistickom kontexte rozumie *dharm*a (jap. *buppó* 佛法), čo je označenie pre učenie historického Buddhu Šákjamunihho či buddhistické učenie. Pojem „zákon“ však neodkazuje na legislatívne nariadenie alebo právnu normu, ale na všeobecné pravidlo či princíp, ktoré sú podľa buddhistického učenia platné a pravdivé. *Dharma* preto nie je zákon, ktorý by bolo treba dodržiavať pod hrozbou trestu alebo viny, je to norma, ktorá platí, pretože nasleduje logický a jednoznačný kolobeh príčiny a následku vychádzajúci z ľudských činov, slov a myšlienok. Viď napríklad Williams 2009, s. 42–43; alebo Lopez 2003, s. 160–165.

⁴⁵ Kaisen 1993.

⁴⁶ *Tridsaťšesť otázok súčasného sveta* 1996. Medzi osobnosti, ktoré boli začlenené v tomto projekte, patrí napríklad františkánsky kňaz Ján Krstiteľ Balász, akademický maliar Miroslav Cipár, právnik a politik Ján Čarnogurský, vtedajší primátor hl. m. Bratislavy Peter Kresánek či hudobník Peter Lipa.

⁴⁷ Kaisen 1997.

⁴⁸ Kaisen 1992, s. 137.

⁴⁹ Slová P. Rozložníka ze zenového stretnutia *seššin* poriadaného v Senci vo februári 1996.

⁵⁰ Duchová 2016.

⁵¹ Vitek – Kopriva 2012, s. 12.

⁵² Suzuki 1959, s. 33–38.

subjektívny a interný, a aktivity mimo *dóždžó* sú objektívne a externé.⁵³ V zenovom kláštornom výcviku spolu telo a myseľ súvisia, a preto sa statický a zvnútorňovaný *zazen* dopĺňa a harmonizuje aktívnou fyzickou prácou mimo meditačnej siene. Dešimaru v tomto kontexte hovorí: „Ak sa snažíte koncentrovať na dve alebo viac vecí súčasne, nedosiahnete nič. V Šindžinmei⁵⁴ sa píše, že ak sa koncentrujete na jednu vec, dosiahnete všetko. Tí, ktorí praktikuju jogu, tibetský buddhizmus, ezoterický buddhizmus, Rinzai, Sótó a bojové umenia, nezískajú nič. Ale ak sa sústredíte na jedno, naučíte sa všetky.“⁵⁵ A Palo svoju prácu grafického dizajnéra popisoval nasledovne: „Veľa ľudí si myslí, že rozumie grafickému dizajnu a umeniu, pretože o ňom vedia veľmi málo. Ak niečomu chcete porozumieť, musíte sa tomu venovať.“⁵⁶ Môj obľúbený výrok majstra Suzukiho zase hovorí o tom, ako je dôležité robiť veci plne a úplne: „Aby sme nezaťahovali stopy, keď niečo robíme, mali by sme to robiť celým našim telom a myslou; mali by sme sa koncentrovať na to, čo robíme. Mali by ste to robiť úplne, ako dobrý oheň. Nemali by ste byť dymiacim ohňom. Mali by ste zhorieť celí.“⁵⁷

*Musíte sa koncentrovať na všetko, čo robíte; aj keď idete na záchod sa musíte koncentrovať. Zazen nie je askéza, ale tiež to nie je rekreačný klub. Nie sme tu pre zábavu. Sme tu, aby sme sa pozorovali, aby sme pozorovali naše mysle. Sme tu, aby sme sa našli.*⁵⁸

Aj svoju prácu Palo popisoval tak, že nerobil rozdiel medzi prácou a meditáciou. Konkrétne o tvorbe korporátnych mandál povedal:

Každá mandala má v sebe prvok pohybu a súčasne pevný bod. Pohyb je znázornený kruhom, ktorý nemá začiatok ani koniec a pevným bodom je stred kruhu, či už zobrazený alebo vnímaný pocitovo. Pri vytváraní a dizajnovaní mandaly kreatívne a citlivo vkladáme do mandaly všetky požiadavky klienta, podobne ako keď tvoríme logo firmy. Berieme do úvahy všetko, čo vieme o klientovi a ďalej postupujeme intuitívne, ako keď malujeme obraz. Pridávame a uberáme, až kým necítíme vyžarovanie mandaly. Pracujeme v stave ducha, ktorý zenoví mnísi nazývajú „prázdna myseľ“. Necháme mandalu, aby k nám prišla a aby ožila. Je to podobné ako pri každom naozajstnom procese tvorby.“⁵⁹

Mission April 1997

<p><i>Sobota 19. apríla 1997</i></p>	<p>prijazd do Bratislavy (15.00) Ubytovanie v hoteli Pension No.16. Večera (17.00) Koncert – Slov. Bluesová spoločnosť – DK Lúky (19.00)</p>
<p><i>Nedeľa 20. apríla 1997</i></p>	<p><i>Volný deň</i> Raňajky v hoteli Fotograf Obed – Slovenská reštaurácia (12.00) Pétanque – Horský park (15.00) Večera – Veľký Františkáni (19.00)</p>
<p><i>Pondelok 21. apríla 1997</i></p>	<p>Raňajky v hoteli Interview – SME Plus – p.Šebanová (10.00) Obed – Modrá guľa (12.00) Interview – Expres International – p.Járgová/šéfredaktor (13.00) Interview – Rádio Twist (16.00 – 17.00) MONDÓ v Dojo (18.00) Večera – Chéz David (20.30)</p>
<p><i>Utorok 22. apríla 1997</i></p>	<p>Raňajky v hoteli Odchod do Prešova. Ubytovanie v hoteli ATRIUM Obed v hoteli ATRIUM (14.00) Prednáška „VÝCHOVA Z POHĽADU BUDDHIZMU“ – Prešovská univerzita (18.00). Večera v reštaurácii PLÁTAN (20.30)</p>
<p><i>Streda 23. apríla 1997</i></p>	<p>Raňajky v hoteli Tlačová konferencia – Prešovská univerzita (9.30–10.30) Interview (rádio FLASH, KIKS, noviny VEČERNÍK) Obed – Múzeum vín (13.00) LIPOVCE – prechádzka v lese ku prameňu „Salvátor“ Večera</p>
<p><i>Štvrtok 24. apríla 1997</i></p>	<p>Raňajky v hoteli Odchod do Krakowa</p>

*Drahý Majster, posielam program misie.
 Prajem Vám šťastnú cestu a všetci sa tešíme na stretnutie.
 Pozdravujem všetkých.
 Tisíc poklon.*

Palov život, rovnako ako jeho mandaly, prišiel, ožil a naplnil sa. Mal v sebe prvok pohybu aj pevný bod. Palovi dávala zmysel precízna a dôsledná práca grafika a dizajnéra, pevný, stabilný a nepohnutelný *zazen*, ktorý praktikoval aj učil, a tiež vzťahy a priateľstvá, ktoré na svojej dlhej ceste zenu tvoril a udržiaval.

Čo je najzásadnejšia otázka našich životov? Ako žijeme a ako umierame. Od počiatku vekov sa človek sám seba pýta, ako má žiť a ako má umrieť.⁶⁰

Pala som nepoznala ako básnika, až kým som v jednej zo spomínaných publikácií nenarazila na jeho vlastnú báseň spreď viac ako dvadsiatich

Program Kaisenovej návštevy na Slovensku v roku 1997. (Archív Ľubice Hamarovej)

⁵³ Deshimaru – Coupey 2016, s. 105–109.

⁵⁴ Šindžinmei 信心銘 je japonské označenie básne legendárneho tretieho patriarchu Sengcana 僧燦, ktorej názov môžeme preložiť ako „Viera v ducha“, a v ktorej sú zhrnuté zásady zenového prístupu a vnímania.

⁵⁵ Deshimaru – Coupey 2016, s. 96.

⁵⁶ Duchová 2016.

⁵⁷ Suzuki 2011, s. 49.

⁵⁸ Deshimaru – Coupey 2016, s. 63.

⁵⁹ Mandala je protipólom zložitého biznis sveta 2013, s. 20.

⁶⁰ Deshimaru – Coupey 2016, s. 30.

rokov. Palo ju písal, keď vo Francúzsku v kláštore stavali most vedúci od pozemku, na ktorom stál kláštor, smerom k ostrovu v rieke, ktorá okolo kláštora obtekala, a pri ňom prilahlú pláž. Stavanie mostov a prepájanie brehov je v buddhizme samozrejme odkaz na prekračovanie obmedzení samsáry smerom k nirváne, ktorá je symbolizovaná výrazom „druhý breh,“ ale tiež je to odkaz na jednoduché a každodenné približovanie sa inakosti. A práve spomínanou Palovou básňou by som rada zakončila toto rozprávanie o začiatkoch európskeho zenu, o Dešimaruovi, Kaisenovi a Palovi. Gaššó, Palinko. Tisíc poklon.

*Už roky spoločne študujeme tie isté steny
Umierame ako jastraby aby sme sa zrodili ako
kačky
Zatiaľ budujeme pláže na tomto brehu a učíme
sa stavať mosty
Pri sile nás drží viera že rieka bez druhého brehu
neexistuje
Ešte preštudujeme zopár stien a postavíme
zopár pláží
kým sa za búrlivého smiechu nestratíme vo víre
tanečného kola nekonečnej zábavy Vesmíru.⁶¹*

Palove žaby, príprava na kusen (kázanie alebo rozprava majstra počas zazenu). (Archív Lubice Hamarovej)

⁶¹ *Tridsaťšesť otázok súčasného sveta* 1996, 4.

Použitá literatúra

Buswell, Robert E. Jr. – Lopez, Donald S. Jr.: *The Princeton Dictionary of Buddhism*. Princeton – Oxford, Oxford University Press, 2014.

Deshimaru, Taisen Roshi – Coupey, Philippe Reiryu (ed.): *The Voice of the Valley. Zen Teachings by Roshi Taisen Deshimaru*. Indianapolis – New York, The Bobbs-Merrill Company, 1979.

—: *Zen & Karma. Teachings by Roshi Taisen Deshimaru*. Chino Valley, Arizona, Hohm Press, 2016.

Duchová, Zuzana: Slovensko bude mať dobré logo vtedy, keď budeme vedieť, kto sme. *Denník N*, 4. 3. 2016, <https://dennikn.sk/391219/slovensko-mat-dobre-logo-vtedy-keď-vedieť/> [navštívené 29. 6. 2019].

Hori, Ichiro: Self-Mummified Buddhas in Japan. An Aspect of the Shugen-dō ("Mountain Ascetism") Sect. *History of Religions* 1/2 (1962), s. 222–242.

Chadwick, David: *Crooker Cucumber. The Life and Zen Teaching of Shunryu Suzuki*. New York, Broadway Books, 1999.

Kaisen Krystaszek, Róši: *Budó dharma neboli Poučení samuraje*. Bratislava, CAD Press, 1992.

Kaisen, Roshi: *Zazen Satori*. Bratislava, Gardenia Publishers, 1993.

Kaisen Róši: *Verše bláznivého mnicha – Poklady ducha*. Bratislava, Perex K + K, 1997.

Kawamura, Kódó 河村香道 (ed.): *Dógen zendži zenšú 道元禪師全集 [Súborné spisy zenového majstra Dógena]*. Tókjó, Šundžúša, 1995.

Kraft, Kenneth (ed.): *Zen: Tradition and Transition. A Sourcebook by Contemporary Zen Masters and Scholars*. New York, Grove Press, 1988.

Kubovčáková, Zuzana (a): Fukan zazengi: Meditačný manuál majstra Dógena. *Pantheon: religionistický časopis* 13/1 (2018), s. 14–33.

—: (b): Spiritualita presahujúca náboženstvo: Spomenka na zenového majstra Bernie Glassmana. *Axis Mundi* 13/1 (2018), s. 42–46.

Kodansha Encyclopedia of Japan, Vol. 5. Tokyo, Kodansha, 1983.

Lopez, Donald S. Jr.: *Příběh buddhismu. Průvodce dějinami buddhismu a jeho učením*. Brno, Barrister & Principal, 2003.

Mandala je protipólom zložitého biznis sveta. *Stratégia* 6/2013, s. 20.

Nakamura, Hadžime 中村元 (ed.): *Bukkjógo daidžiten 佛教語大辞典 [Veľký slovník buddhistických pojmov]*. Tókjó, Tókjó šoseki, 1981.

Sharf, Robert H.: The Zen of Japanese Nationalism. In: Lopez, Donald S. Jr. (ed.): *Curators of the Buddha. The Study of Buddhism under Colonialism*. Chicago – London, The University of Chicago Press, 1995.

Suzuki, Daisetsu Teitarō: *The Training of the Zen Buddhist Monk*. New York, University Books, 1959.

Suzuki, Shunryu: *Zen Mind, Beginner's Mind. Informal Talks on Zen Meditation and Practice*. Boulder, Shambhala, 2011.

Šinmura, Izuru 新村出 (ed.): *Kódžien 広辞苑 [Výkladový slovník]*. Tókjó, Iwanami šoten, 2018.

Tridsaťšesť otázok súčasného sveta. Bratislava, Q111, 1996.

Workov, Helen: *Zen in America*. New York, Kodansha America, 1994.

Vitek, Pavel – Kopřiva, Juraj: Digitalizácia a grafický smog očami grafických dizajnérov. *PrintProgress* 2/2012, s. 10–15.

Williams, Paul: *Mahāyāna Buddhism. The Doctrinal Foundations*. London, Routledge, 2009.

Internetové zdroje

www.zen-azi.org

www.zenkaisen.cz

Abstract

Zen Buddhism in Europe and Slovakia – Taisen Deshimaru, Sandō Kaisen and Palo Rozložník

This paper is dedicated to Pavol Rozložník (1957–2018), Slovak graphic designer, artist and teacher. Besides working professionally as a successful typographer and designer, Pavol became the first Zen monk to be ordained within the Sōtō Zen lineage of Taisen Deshimaru rōshi (1914–1982) by Sandō Kaisen in 1990. This paper aims to introduce not only the life and career of Pavol, but also the history of the European Sōtō Zen lineage, the life and work of Taisen Deshimaru and that of his pupil, Sandō Kaisen, Pavol's teacher. Without either of these three personages, the history of the European Sōtō Zen school would have been completely different. Deshimaru was the pioneer of European Zen, Kaisen was his pupil and Pavol's teacher. In turn, Pavol became the teacher of Kaisen's first disciples both in the Czech and Slovak Republics.

Zuzana Kubovčáková vyštudovala odbor Japonský jazyk a medzikultúrna komunikácia na Katedre jazykov a kultúr krajín Východnej Ázie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Svoje ďalšie štúdium absolvovala na Ósackej univerzite zahraničných jazykov (*Ósaka gaikokugo daigaku*), Škole orientálnych a ázijských štúdií (SOAS) na Londýnskej univerzite a titul Ph.D. získala v roku 2012 na Ústave religionistiky FF Masarykovej univerzity v Brne. Štúdiu a praxi zenového buddhizmu sa venuje od roku 2003. Absolvovala výcviky a študijné exkurzie v kláštorech v USA a Japonsku a tiež na univerzite školy Sótó Aiči gakuin v Nagoji. Venuje sa prekladom textov zenového majstra Dógena v spolupráci s japonským spisovateľom, kaligrafom a prekladateľom Kazuakim Tanahašim.